

Identifying Learning Styles in Students and comparing them with the Intended Curriculum in Social Studies at Fourth, Fifth and Sixth Grades of Elementary School

S. B. Karimi, Phd. Student of curriculum, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Y. Adeeb*, Professor of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran
yousef_adib@yahoo.com

F. Mahmoodi, Associate Professor, University of Tabriz, Tabriz, Iran

R. Badri, Professor of Education and Psychology, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Abstract

The purpose of this study was to identify learning styles in students and to compare them with the intended curriculum for social studies at fourth, fifth and sixth grades. The Research method was descriptive and analytical surveys. Therefore, according to the nature of the research, there were two populations, samples and sampling method. In the first part, the population were all male and female students of the fourth, fifth and sixth grade of Elementary of West Azerbaijan province (N=145045) in the academic year of 2018-2019. 1961 students (928 boys and 1033 girls) were selected for sample of study by multi-stage cluster sampling. In the second part, the population were all social studies textbooks of the fourth, fifth, and sixth grades with focusing on aims, content, teaching and learning activities and evaluation. All social studies textbooks of the fourth, fifth, and sixth grades were selected for analyzing. The gathering data tools were VARK Learning Styles Questionnaire (1998) and VARK Learning Checklists. Results showed that, the highest were related to multiple learning styles, and the least percentages were related to aural styles in students. Analyzing the curriculum components (aims, content, teaching and learning activities and evaluation) showed that in the fourth grade the style of aural was ranked first and visual style was in fifth. At fifth grade, the style of virtual was ranked first and the multiple-choice style in fifth. Finally, at the sixth grade, the reading / writing style was ranked first and visual style was in fifth. Therefore, the preferred learning style of students were multiple style, but the preferred learning style in social studies curriculum components were the aural style at the fourth and fifth grades and reading / writing style were in the sixth grade.

Key word: Curriculum, Learning styles, Social studies, Elementary school.

---

* Corresponding Author

رویکردهای نوین آموزشی

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان

سال چهاردهم، شماره ۱، شماره پیاپی ۲۹، بهار و تابستان ۱۳۹۸

ص ۳۲-۱۵ تاریخ دریافت: ۹۷/۷/۱۰ تاریخ پذیرش: ۹۸/۷/۱

شناسه دیجیتال (DOI): 10.22108/nea.2019.113139.1288

شناسایی سبک‌های یادگیری در دانش‌آموزان و مقایسه آن با برنامه درسی قصدشده مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی

سید بهال‌الدین کریمی، دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

یوسف ادیب*، استاد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

yousef_adib@yahoo.com

فیروز محمودی، دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

رحیم بدری گرگری، استاد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی سبک‌های یادگیری در دانش‌آموزان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی و مقایسه آن با برنامه درسی قصدشده مطالعات اجتماعی هر سه پایه انجام گرفت. روش پژوهش پیمایشی-تحلیلی است. با توجه به ماهیت تحقیق دوجامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری وجود دارد. در بخش اول جامعه آماری دانش‌آموزان دختر و پسر پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی استان آذربایجان غربی ($N=145045$) بود. برای انتخاب نمونه آماری در این بخش با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای نمونه برابر ۱۹۶۱ نفر (۹۲۸ نفر پسر و ۱۰۳۳ دختر) انتخاب شد. در بخش دوم جامعه آماری شامل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی و نمونه آماری در این بخش شامل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی بود که با استفاده از روش کل شماری انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه سبک‌های یادگیری وارک (۱۹۹۸) و چک‌لیست واری سبک‌های یادگیری استفاده شده است که براساس پیشینه تدوین و روایی و پایایی آن تأیید شد. نتایج نشان داد سبک چندگانه بیشترین تعداد و سبک شنیداری کمتر میزان را در دانش‌آموزان به خود اختصاص داده است؛ در صورتی که در برنامه درسی مطالعات اجتماعی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) چهارم ابتدایی سبک شنیداری رتبه اول و دیداری رتبه پنجم، در برنامه درسی پنجم ابتدایی سبک شنیداری رتبه اول و سبک ترکیبی دارای رتبه پنجم بود و در نهایت در ششم ابتدایی سبک خواندن/نوشتن رتبه اول و سبک دیداری در رتبه پنجم بود. بنابراین سبک ارجح دانش-آموزان سبک چندگانه (ترکیبی) اما سبک ارجح برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی چهارم و پنجم ابتدایی سبک شنیداری و ششم ابتدایی سبک خواندن/نوشتن است.

کلید واژه: برنامه درسی، سبک‌های یادگیری، مطالعات اجتماعی، پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی.

* نویسنده مسئول

مقدمه

یکی از واقعیت‌های مهم هستی، وجود تنوع در میان پدیده‌های عالم است. انسان‌ها نیز مشمول همین قاعده‌اند. دانش‌آموزان از لحاظ توانایی‌های ذهنی، روش‌های آموختن، سبک و سرعت یادگیری، آمادگی و علاقه و انگیزش برای کسب دانش و انجام فعالیت‌های تحصیلی با هم تفاوت دارند. عوامل مختلفی موجب تفاوت میان یادگیرندگان می‌شود. آنچه در سال‌های اخیر بیشتر از بقیه عوامل نظر روان‌شناسان پرورشی و متخصصان آموزشی را به خود جلب کرده، تنوع سبک‌های یادگیری است (سیف، ۱۳۹۶). سبک‌های یادگیری رویکردها یا روش‌های گوناگون برای یادگیری هستند که شامل آموزش روش‌های منحصربه‌فرد برای یادگیری بهترین یادگیرندگان است (سیری ندی و تنی^۱، ۲۰۱۷). نظریه‌های سبک‌های یادگیری نشان می‌دهد افراد به شیوه‌های مختلف به بهترین نحو فکر می‌کنند و یاد می‌گیرند. سبک یادگیری می‌تواند پیامدهای مهمی برای آموزش داشته باشد؛ زیرا موفقیت دانش‌آموزان نتیجه تعامل آموزش و سبک یادگیری است (ویلنگام، هوگس و دوبلی^۲، ۲۰۱۵). ایده اصلی استفاده از «سبک‌های یادگیری» این است که یادگیرندگان در یک یا چند سبک طبقه‌بندی شوند. بنابراین آموزش دانش‌آموزان براساس سبک آنها موجب بهبود یادگیری خواهد شد (فلیپ و ماهالد^۳، ۲۰۱۷).

در بررسی‌های اخیر، بالغ بر هفتاد مدل مختلف برای تعیین سبک‌های یادگیری معرفی شده است. این مدل‌ها فرضیات متعددی را ارائه می‌کنند و بر جنبه‌های مختلفی از فراگیران متمرکز می‌شوند (کافیلد، موسلی، هال و اکلستون^۴، ۲۰۰۴) یکی از این مدل‌ها، مدل سبک یادگیری وارک^۵ است (سلیمی و همکاران، ۱۳۹۱). دانش‌آموزان در رویکرد وارک براساس شیوه تعامل و پاسخ‌دادن به محیط یادگیری به چهار دسته تقسیم می‌شوند:

- دیداری^۶: گروهی از فراگیران که از طریق دیدن و ارائه مطالب آموزشی به آنها به صورت نمایش (نمودار، شکل‌ها و تصاویر) که همراه با توضیح بیشتر باشد، بهتر یاد می‌گیرند.
- شنیداری^۷: گروهی از فراگیران که از طریق گوش‌دادن و آموزش شفاهی (شنیدن سخنرانی و توضیح)، یادگیری بهتری دارند.
- خواندن/نوشتن^۸: گروهی دیگر از فراگیران که اگر در طی سخنرانی یا خواندن متون نوشتاری یا چاپی، یادداشت‌نویسی و نکته‌برداری کنند، یادگیری آنها بهتر می‌شود.
- جنبشی/حرکتی^۹: گروهی از فراگیران زمانی یادگیری بهتری دارند که نمونه‌های عملی، تجربی و دستکاری اشیاء طی یک فرایند فیزیکی را شخصاً انجام دهند (فانگ^{۱۰}، ۲۰۰۲)

1- Sree Nidhi & Tay

2- Willingham, Hughes, Dobolyi

3 - Philip and Mahallad

4- Coffield, Moseley, Hall, Ecclestone

5- Vark

6- Visual

7- Aural

8- Read/write

9- Kinesthetic

10- Fang

پژوهش‌ها درباره سبک‌های یادگیری نشان داده‌اند که اگر با توجه به ترجیحات افراد در دریافت و پردازش اطلاعات به آنها آموزش داده شود، پیشرفت تحصیلی آنها افزایش می‌یابد (موری^۱، ۱۹۸۰؛ اسپرز^۲، ۱۹۸۳؛ ستل^۳، ۱۹۸۹؛ لاولیس^۴، ۲۰۰۲). یافته‌های براون^۵، نشان می‌دهد «وقتی سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان با رویکردهای هم‌خوان در تدریس هماهنگ می‌شود، انگیزش، عملکرد و پیشرفت دانش‌آموزان افزایش می‌یابد» (کانگ^۶، ۱۹۹۹). همچنین سبک یادگیری در دروس و رشته‌های مختلف متفاوت است؛ برای مثال نتایج تحقیقات کلب (۲۰۰۱)؛ به نقل از میناکاری، ۱۳۸۵؛ حسینی‌لرگانی (۱۳۷۷)؛ رحمانی‌شمس (۱۳۷۹) و صفری و بذرافشان (۱۳۸۸) نشان دادند که بین سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان در دروس و رشته‌های مختلف تفاوت وجود دارد. نوژات^۷ (۲۰۱۱) و لوجان و دی کارلو^۸ (۲۰۰۶)، در تحقیق خود نشان دادند که سبک غالب در دانشجویان سبک شنیداری است. کوک، سالمونسن، رولی و دیویدسون^۹ (۲۰۱۱)، جیمز، دیمور و توماس^{۱۰} (۲۰۱۱)، مورفی، گری، ستاراجا و بوگرت^{۱۱} (۲۰۰۴)، ال-تانتوی^{۱۲} (۲۰۰۹)، دابسون^{۱۳} (۲۰۱۰) در تحقیقات خود نشان دادند که سبک غالب یادگیری در بین دانش‌آموزان سبک چندگانه (ترکیبی) است؛ بدین معنی که دانش‌آموزان در یادگیری خود به‌طور همزمان از چندین سبک بهره می‌گیرند. همچنین سبک یادگیری در دروس و رشته‌های مختلف متفاوت است. «همچنین آزادمنش، عظیمیان، ضیغمی و جهانی هاشمی (۱۳۹۲)؛ در پژوهشی نشان دادند که بالاترین میانگین مربوط به سبک خواندنی-نوشتنی است. رضانپور، بختیاری، شیخی کیاسری و فرهادی (۱۳۹۴)، نشان دادند سبک یادگیری غالب دانشجویان دانشکده روان‌شناسی-علوم تربیتی، سبک خواندن-نوشتن بود. یزدی (۱۳۸۸)، در پژوهش خود به این نتیجه رسید که دانشجویان دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، سبک غالب ادگیری‌شان، سبک خواندنی-نوشتنی است. محمدزاده قصر و همکاران (۱۳۹۴) نشان دادند که کارکنان سبک شنیداری را بیشتر از دیگر سبک‌ها در اولویت اول خود قرار داده‌اند و سبک غالب آنها شنیداری مشخص شد. قادری‌دوست و دانای طوسی (۱۳۹۵) نشان دادند در ساختار کتاب‌های درسی زبان فارسی به مهارت نوشتن کم توجه شده و از آموزش مهارت‌های سخن گفتن و گوش دادن غفلت شده است.

نتایج تحقیقات نشان می‌دهد سازگار کردن مواد آموزشی برای برآورده کردن نیازهای گوناگون یادگیری دانش‌آموزان برای آنها سودمند است. این امر مستلزم آن است که سبک‌های یادگیری و شناختی آنها را بشناسیم و بدانیم که برای هر سبک چه نوع مطالبی نیاز است (پیرکه^{۱۴}، ۲۰۰۲). در هر کشوری نظام آموزش و پرورش یکی از نظام‌های مهم اجتماعی است. رسالت این نظام علاوه بر انتقال میراث فرهنگی و تجارب بشری به نسل جدید، ایجاد تغییرات مطلوب در شناخت‌ها، نگرش‌ها و در نهایت رفتار کودکان، نوجوانان و جوانان است. برای نیل به این اهداف در

1- Murray
 2- Spears
 3- Seattle
 4- Lovelace
 5- Bravn
 6- Kang
 7- Nuzhat
 8- Lujan & DiCarlo
 9- Koch, Salamonson, Rolley & Davidson
 10- James, D'Amore & Thomas
 11- Murphy, Gray, Straja & Bogert
 12- El-Tantawi
 13- Dobson
 14- Peirce

هر کشوری سرمایه‌های فراوانی برای آموزش و پرورش کودکان، نوجوانان و جوانان هزینه می‌شود (صافی، ۱۳۸۵). ویژگی جامعه سالم و توسعه یافته، صرفاً به داشتن موقعیت جغرافیایی خوب و معادن گوناگون و منابع مالی نیست، بلکه جامعه سالم و توسعه یافته، جامعه‌ای است که نظام تعلیم و تربیت پویا، بانشاط، زنده و مترقی دارد (محمدی، کیخا و علیپور مقدم، ۱۳۹۵). بنابراین شیوه کارکردن و مؤثر بودن در مراکز آموزشی مستلزم شناخت بهینه برنامه‌های درسی متناسب با ویژگی‌های یادگیرندگان است. برنامه‌ریزان درسی وظیفه سنگینی برعهده دارند، زیرا باید در فرایند تعلیم و تربیت کوشش نمایند تا براساس نیازهای جامعه و فرد برنامه‌های تربیتی را طراحی کنند (یارمحمدیان، ۱۳۸۹). تاکنون مطالعه‌ای که به صورت مستقیم با مطالعه‌ی حاضر از نظر موضوع بحث شده شباهت داشته باشد و به بررسی سبک‌های یادگیری در برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی پرداخته باشد، انجام نگرفته یا در خوشبینانه‌ترین حالت تاکنون نتایج آن منتشر نشده؛ اما در پاره‌ای از تحقیقات به تحلیل و بررسی محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ا منظر شاخص‌های دیگر پرداخته شده است. از جمله شاخص همچون «مهارت‌های اجتماعی» خادمی و همکاران (۱۳۹۵)؛ «هویت ملی» حاجیانی، امیری و محمدظاهری (۱۳۹۵)، «مهارت‌های زبانی» قنبری، شهبازی و کاظمی (۱۳۹۵)؛ «مؤلفه‌های هوش هیجانی» هاشمی و چمنی (۱۳۹۲)؛ عبدی و بابایی (۱۳۹۲) و «مؤلفه‌های چندگانه» خسروی، مصلح امیردهی و زمانی، بیبی‌عشرت (۱۳۹۴) را می‌توان نام برد. این در حالی است که ماهیت مفاهیم در علوم اجتماعی بر مطالعه پدیده‌های ساخت یافته اجتماعی و چگونگی ارتباط آنها با یکدیگر، ساختار جامعه و فعالیت‌های اعضای آن متمرکز است (سلطانی، ۱۳۹۶).

باتوجه به نظریه‌های شناختی، امروزه در امر یادگیری، فردی موافق است که شیوه آموختن را فراگرفته باشد (صفری و بذرافشان، ۱۳۸۸). بنابراین شناسایی سبک یادگیری ترجیحی دانش‌آموزان به غلبه بر تمایل بسیاری از آموزش‌دهندگان برای رفتار مشابه با همه دانش‌آموزان کمک شایانی می‌کند (فلمنگ^۱، ۲۰۱۴). بانتا^۲ (۱۹۹۹) معتقد است با شناخت شیوه پردازش اطلاعات و ارزیابی سبک یادگیری فراگیران، می‌توان به آنان کمک کرد تا در راستای اهداف عالی آموزش گام بردارند (علایی، فتحی‌آذر و عبداللهی عدلی انصار، ۱۳۹۲) آنچه مسلم است بدون توجه به سبک‌های یادگیری و شناسایی انواع سبک‌ها در دانش‌آموزان، نظام آموزشی با مشکلات عدیده‌ای مواجه خواهد شد. پس انجام این پژوهش می‌تواند به شناخت بیشتر برنامه‌ریزان و معلمان و شناسایی هرچه بیشتر سبک‌های یادگیری در دانش‌آموزان و انطباق برنامه‌های درسی با سبک‌های آنها و درنهایت توجه به رعایت اصل تفاوت‌های فردی کمک شایانی کند. بنابراین باتوجه به مطالب بیان‌شده، سؤالات پژوهش به صورت زیر مطرح می‌شود:

۱- وضعیت سبک‌های یادگیری در دانش‌آموزان چگونه است؟

۲- تا چه اندازه برنامه‌های درسی (قصدشده) مطالعات اجتماعی با سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی انطباق دارد؟

سبک یادگیری مطرح‌شده در این پژوهش، شامل ۴ سبک وارک (۱۹۸۷) از جمله؛ سبک دیداری، شنیداری، خواندن/نوشتن و جنبشی/حرکتی است.

روش پژوهش

باتوجه به ماهیت تحقیق دو روش پژوهش وجود دارد. بخش اول به شناسایی وضع موجود سبک‌های یادگیری می‌پردازیم؛ بنابراین از حیث هدف کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌های، توصیفی-پیمایشی است و بخش دوم که به تحلیل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی می‌پردازد. توصیفی، از نوع تحلیل محتوا با به کارگیری روش آنتروپی شانون است. باتوجه به ماهیت تحقیق دو جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری وجود دارد که در ادامه هر یک به تفکیک آمده است. در بخش اول جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی در دامنه سنی ۱۰-۱۲ سال استان آذربایجان غربی ($N=145045$) در سال تحصیلی ۱۳۹۶-۹۷ است. برای انتخاب نمونه آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای نمونه برابر ۱۹۶۱ نفر (۹۲۸ نفر پسر و ۱۰۳۳ دختر) انتخاب شد. بدین صورت که ابتدا شهرهای استان را به ۳ قسمت شمال، جنوب و مرکز تقسیم و سپس از هر منطقه یک شهر و از هر شهر سه پایه، و در هر پایه ۴ مدرسه (دو پسر و دو دختر) و برای هر مدرسه در دو کلاس نمونه انتخاب شد. جدول ۱ به تفکیک حجم جامعه و نمونه آماری را نشان می‌دهد.

جدول ۱: نمونه آماری به تفکیک

وضعیت جغرافیایی	نام شهر	پایه	تفکیک مدرسه	کلاس‌ها	تعداد نمونه به تفکیک	جنسیت
شمال	سلماس	چهارم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۲۲	دختر ۳۳۷
		پنجم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۱۰	پسر ۳۰۹
		ششم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۱۴	
جنوب	بوکان	چهارم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۲۴	دختر ۳۵۵
		پنجم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۱۵	پسر ۲۹۵
		ششم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۱۱	
مرکز	ارومیه (ناحیه ۱)	چهارم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۳۶	دختر ۳۴۱
		پنجم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۰۵	پسر ۳۲۴
		ششم	۴ مدرسه	۸ کلاس	۲۲۴	
جمع	۳ شهر	۹ پایه	۳۶	۷۲	۱۹۶۱	دختر ۱۰۳۳ پسر ۹۲۸

- در بخش دوم یعنی تحلیل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی، جامعه آماری شامل کلیه برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) پایه‌های چهارم، پنجم و ششم است. نمونه آماری این پژوهش شامل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی براساس سبک‌های یادگیری وارک با استفاده از روش کل شماری است. برای تحلیل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی موجود (قصدشده) با هر یک از سبک‌های یادگیری به تحلیل محتوای برنامه‌ها درسی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی شامل اهداف، محتوا، روش‌های تدریس و ارزشیابی کتاب مطالعات اجتماعی پرداخته شد. بدین منظور نخست اهداف مندرج در کتاب‌های درسی، سپس محتوا

کتاب درسی و برای بررسی روش‌های پیشنهادی به تحلیل کتاب راهنمای تدریس پرداخته و در بخش ارزشیابی، سؤالات مطرح‌شده در کتاب‌های درسی و راهنمای تدریس تحلیل شد.

ابزار پژوهش

در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزارهای زیر استفاده شد:

۱- پرسشنامه استاندارد شناسایی سبک یادگیری وارک (۱۹۹۸)؛ این پرسشنامه مشتمل بر ۱۶ گویه است. پرسشنامه در دانشگاه لینکلن نیوزیلند، در سال ۱۹۹۸ تدوین یافت که بر سه اصل استوار است. ۱- هرکسی توانایی یادگیری دروس مدرسه‌ای را دارد، اما هرکسی شیوه خاص خود را دارد؛ ۲- هنگامی که به شیوه‌های یادگیری متفاوت یادگیرندگان باشد توجه شود، انگیزه یادگیری آنان افزایش می‌یابد؛ ۳- محتوای آموزشی با استفاده از نیروی حواس و ادراکات مختلف به بهترین شکل یاد گرفته می‌شود. در این پرسشنامه شانزده سؤال در چهار حیطه یادگیری شامل: ۱- دیداری، ۲- شنیداری، ۳- خواندنی و نوشتاری و ۴- مهارتی وجود دارد. سؤالات مبتنی بر عملکرد فرد در موقعیت‌های مختلف طراحی شده است؛ به‌صورتی که هر سؤال از چهار گزینه تشکیل شده که هر کدام از گزینه‌ها یکی از ابعاد سبک یادگیری را می‌سنجد و هر فرد توانایی انتخاب بیش از یک گزینه را دارد. هر کدام از گزینه‌ها که مرتبط با هر حیطه بود، یک امتیاز به خود اختصاص داده و به این ترتیب هر فرد حداکثر ۱۶ و حداقل صفر امتیاز از هر حیطه را کسب می‌کند. کسب نمره بیشتر در هر کدام از انواع سبک یادگیری نشان‌دهنده تمایل بیشتر فرد به آن سبک بود؛ در صورتی که فردی در دو یا بیشتر از یک زمینه، نمره برابر کسب کند، در این حالت سبک یادگیری با عملکرد چندگانه در نظر گرفته شد. این پرسشنامه را امینی و همکاران (۲۶) هنجاریابی و بومی‌سازی کرده‌اند که ضریب آلفای کرونباخ محاسبه‌شده برابر ۰/۸۸ درصد است. در این پژوهش نیز برای بررسی روایی، پرسشنامه را ۴ نفر از استادان گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی در داخل کشور تأیید کرده‌اند. برای بررسی پایایی نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که مقدار آن ۰/۹۶ درصد برآورد شده است.

جدول ۲: نمونه سؤالی از پرسشنامه استاندارد شناسایی سبک یادگیری وارک

– به جزء قیمت چه چیزی بیشترین تأثیر را روی تصمیم شما در مورد خرید یک کتاب داستانی جدید می‌گذارد؟

ا. جذابیت کتاب

ب. خواندن سریع بخش‌های آن

ت. یک دوست آن را به شما توصیه کند

ث. داستان‌ها و تجربیات و مثال‌های مستند زندگی را داشته باشد.

۲- تحلیل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی: در این پژوهش برای تحلیل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی، از چک‌لیست تدوین‌شده براساس پیشینه و پرسشنامه وارک (۱۹۹۸) – شامل سبک‌های یادگیری دیداری، شنیداری، خواندن/نوشتن و جنبشی/حرکتی و چندگانه (ترکیبی) – استفاده شد. برای تعیین روایی محتوایی، چک‌لیست تدوین‌شده در اختیار ۱۰ نفر صاحب‌نظر برنامه درسی و روان‌شناسی قرار گرفت و نظرات

آنها در طراحی نهایی چک لیست اعمال و روایی محتوایی آن تأیید شد. از طرف دیگر، به منظور اطمینان یابی از پایایی تحلیل های به دست آمده، کد گذاری های تحلیل در اختیار سه پژوهشگر قرار گرفت و درصد توافق آنها ۸۸/ برآورد شد.

جدول ۳: چک لیست تحلیل محتوای

شاخص	خرده شاخص	مثال
دیداری	یادگیری از طریق نقشه	با استفاده از نقشه مکان های مختلف را تشخیص دهید.
	عکس/تصویر/اشکال	برای درک بهتر تفاوت فصول از تصاویر بهره بگیرید.
	نمودار/دیاگرام/چارت	با استفاده از نمودار/دیاگرام/چارت مفهوم یا مطلبی را تشریح و بررسی کنید.
	نگاه کردن/دیدن/مشاهده کردن	با دقت به تصاویر نگاه کنید.
	نشان دادن	کدام تصاویر هوای سالم را نشان می دهند
	توجه کردن	خوب به آزمایش توجه کنید.
شنیداری	گفتن	مزیت تابش نور خورشید را در کلاس برای همکلاسیان بگویید.
	صحبت کردن/بیان کردن	آنچه را مشاهده کرده اید، به طور دقیق بیان کنید.
	توصیف کردن	روش کار با اشیا را توصیف کنید.
	توضیح دادن	تأثیر تابش خورشید بر گیاهان را توضیح دهید.
	مصاحبه/گفتگو کردن	درباره مصرف درست آب گفت و گو کنید.
	پرسیدن/سوال کردن	از معلم یا بزرگ ترها درباره آن سوال کنید.
	تعریف کردن	انرژی را تعریف کنید.
	نام بردن/نامیدن/نام گذاری	انواع انرژی را نام ببرید.
	گزارش دهی (توضیح کلامی)	بعد از انجام آزمایش، نتیجه را در کلاس به صورت شفاهی گزارش دهید.
	شنیدن	انواع صداها را بشنوید و آنها را تشخیص دهید.
نوشتن / خواندن	گوش دادن	به توضیحات معلم گوش دهید.
	پاسخ دادن	به سؤالات مطرح سر کلاس پاسخ دهید.
	نوشتن	راه حل های پیشنهادی خود را بنویسید.
	فهرست کردن (نوشتاری)	انواع جانوران مهره دار را فهرست کنید.
	گزارش نویسی	گزارشی از واقعت ها بنویسید.
	یادداشت کردن	محل قرار گرفتن مایع داخل دماسنج را یادداشت کنید.
	نکته برداری کردن	آنچه را معلم بیان می کند، یادداشت کنید.
	ثبت کردن (نوشتاری)	مشاهدات خود را ثبت کنید.
	خواندن	آنچه از مشاهدات خود ثبت کرده اید در کلاس بخوانید.
	چیزی (شی) را از هم جدا کردن	لپه را از عدس جدا کنید.
جنبشی	چیزی را داخل چیز دیگر ریختن	آب را داخل لیوان بریزید.
	چیزی را جایی قرار دادن	کتاب را در کتابخانه قرار دهید.
	تکان دادن/لرزش	دماسنج را تکان دهید.
	جابه جا کردن	وسایل کلاس درس را جابه جا کنید.

اندازه‌گیری کردن	دمای هوا را بسنجید..
جمع‌آوری نمونه همچون سنگ، برگ و...	برگ‌های زرد پاییزی را جمع‌آوری کنید.
حرکت کردن/ راه رفتن/ قدم زدن	در طبیعت قدم بزنید.
کشف کردن/ پیدا کردن	انواع سنگ‌ها را در طبیعت پیدا کنید.
انجام دادن	آزمایش را انجام دهید.
تلاش/ کوشش کردن	برای جمع‌آوری شاخه‌های درخت روی زمین تلاش کنید.
تجربه کردن	روش کاشت عدس را در کلاس عملاً تجربه کنید.
آزمایش/ امتحان کردن	در کلاس آزمایش کنید.
فعالیت کردن	یک کش حلقه‌ای را به دور یک کتاب انداخته و دو مداد زیرکش قرار دهید.
انتخاب کردن	از بین دو نمونه یکی را انتخاب کنید.
دست‌کاری/ درست کردن/ ساختن	ماشین بادکنکی درست کنید.
بازی کردن	با توپ بازی کنید، با شن و ماسه بازی کنید.
رسم کردن/ کشیدن شکل/ نقاشی کردن	صورت دوست خود را بکشید.
وصل کردن (با خط کشیدن چیزی را به چیز دیگر وصل کردن)	تصاویر مورد نیاز را با خط چین بهم وصل کنید.
کار با ابزار/ استفاده از وسیله	با قیچی پارچه را برش دهید.

روش اجرا

بعد از دریافت نامه از دانشگاه تبریز برای معرفی به سازمان آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی و اخذ مجوز و انتخاب نمونه، با اجازه مدیران مدارس و معلمان و با حضور در کلاس‌های مطالعات اجتماعی پرسشنامه‌های پژوهش در اختیار دانش‌آموزان گذاشته شد. برای جلب همکاری و اعتماد مشارکت‌کنندگان، ضمن برقراری رابطه‌ی حسنه، به آنها اطمینان خاطر داده شد که اطلاعات محرمانه باقی خواهد ماند. از آنها خواسته شد که نخست توضیحات ابتدایی مربوط به روش پاسخگویی به پرسشنامه‌ها را مطالعه کنند، سپس با نهایت حوصله و دقت پاسخ دهند و هیچ سؤالی را بدون پاسخ نگذارند. هم‌چنین، محقق توضیحاتی را درباره‌ی روش پاسخ‌گویی به سؤالات، برای آگاهی دانش‌آموزان ارائه داد. در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات در مدارس دخترانه از همکار پژوهشگر خانم استفاده شد. زمان کافی برای پاسخگویی و عودت پرسشنامه‌ها تعیین شد. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، داده‌ها با استفاده از آزمون‌های مناسب آماری از جمله تحلیل خوشه‌ای^۱ تحلیل شدند. در بخش دوم کلیه برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی با استفاده از چک‌لیست مناسب تحلیل و بررسی شدند.

یافته‌ها

برای بررسی وضعیت سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان از روش تحلیل خوشه‌ای استفاده شد. به‌منظور خوشه‌بندی مناسب دانش‌آموزان به‌لحاظ سبک‌های یادگیری از روش تجزیه خوشه‌ای اکتشافی استفاده شد. از جمله روش‌های مختلف تجزیه خوشه‌ای شامل؛ روش نزدیک‌ترین همسایه (اسلینک^۱)، دورترین همسایه (کلینک^۲)، همسایگی متوسط روش مرکزی (سنترئید^۳) و روش وارد (حداقل واریانس^۴) هستند. نظریه اینکه روش وارد، از نتایج منطقی‌تری برخوردار است و افراد را به‌طور متعادل در خوشه‌ها قرار می‌دهد، از این روش برای تجزیه و تحلیل استفاده شد که نتایج در جداول ۴-۴ آمده است.

جدول ۴: خوشه‌ها یا طبقات تشکیل یافته از تحلیل خوشه‌ای

خوشه	سبک‌ها	میانگین	انحراف استاندارد	نام خوشه	تعداد	درصد
۱	دیداری	۵/۶۴	۱/۹۹	دیداری	۲۲۸	٪۱۱/۶
	شنیداری	۱/۴۲	۱/۰۹			
	خواندن/نوشتن	۱/۹۳	۱/۱۵			
	جنبشی	۱/۲۲	۰/۹۷۱۲			
	ترکیبی	۱/۴۶	۲/۲۴			
۲	دیداری	۰/۳۳۸۰	۰/۴۸۴	شنیداری	۲۱۳	٪۱۰/۹
	شنیداری	۴/۶۹	۱/۷۲			
	خواندن/نوشتن	۰/۳۰۰۵	۰/۴۵۹۵			
	جنبشی	۰/۳۲۸۶	۰/۶۱۰۴			
	ترکیبی	۱/۳۳	۱/۵۶			
۳	دیداری	۱/۴۰	۰/۶۷۵۷	خواندن/نوشتن	۵۴۴	٪۲۷/۷
	شنیداری	۲/۹۱	۱/۹۵			
	خواندن/نوشتن	۴/۴۷	۱/۵۸			
	جنبشی	۱/۲۱	۱/۵۹			
	ترکیبی	۰/۹۲۳۱	۰/۳۲۱۲			
۴	دیداری	۱/۱۶	۰/۸۸۸۱	جنبشی	۳۲۶	٪۱۶/۶
	شنیداری	۰/۳۸۳۴	۱/۴۴			
	خواندن/نوشتن	۱/۵۸	۱/۱۲			
	جنبشی	۵/۸۴	۱/۹۰			
	ترکیبی	۰/۳۳۲۱	۰/۳۲۱۲			
۵	دیداری	۱/۳۸	۱/۱۶	ترکیبی	۶۵۰	٪۳۳/۲
	شنیداری	۲/۳۱	۱/۶۶			
	خواندن/نوشتن	۲/۸۱	۰/۹۸۷۰			
	جنبشی	۲/۴۱	۱/۴۷			
	ترکیبی	۴/۰۷	۱/۶۰			

1- Slink
2- Clink
3- Centroid
4- Ward

با توجه به نتایج جدول ۳، مشخصات پنج خوشه در جداول آمده است. برای هر خوشه یا طبقه از دانش‌آموزان براساس میانگین آنها در سبک یادگیری عنوان یا نامی (برحسب) برای آنها تعیین شد. بنابراین در هر خوشه، هر سبکی که دارای میانگین بالاتری باشد، آن خوشه با آن عنوان نام‌گذاری خواهد شد. نخستین خوشه ($n=228$ و $P=0.11/6$) است که سبک یادگیری دیداری دارای میانگین بالا و بقیه سبک‌ها دارای میانگین پایین هستند. در خوشه دوم ($n=213$ و $P=0.10/9$) سبک یادگیری شنیداری دارای نمرات بالا و بقیه سبک‌ها دارای نمرات پایین هستند. در خوشه سوم ($n=544$ و $P=0.27/7$) سبک یادگیری خواندن/نوشتن دارای نمرات بالا و دیگر سبک‌ها دارای نمرات پایین هستند. در خوشه چهارم ($n=326$ و $P=0.16/6$) سبک یادگیری جنبشی دارای نمرات بالا و در دیگر سبک‌ها دارای نمرات پایین هستند و در نهایت در خوشه پنجم ($n=650$ و $P=0.33/2$) سبک یادگیری ترکیبی دارای نمرات بالا و در دیگر سبک‌ها دارای نمرات پایین هستند. عناوین خوشه‌ها با تعداد افراد هر خوشه در جدول ۱ آمده است.

جدول ۵: جدول توزیع فراوانی خوشه‌ها به تفکیک

خوشه‌ها	تعداد افراد	درصد
دیداری	۲۲۸	۰/۱۲
شنیداری	۲۱۳	۰/۱۱
نوشتن/خواندن	۵۴۴	۰/۲۸
جنبشی	۳۲۶	۰/۱۶
چندگانه	۶۵۰	۰/۳۳
کل	۱۹۶۱	۱۰۰

جدول ۵ توزیع فراوانی خوشه‌ها را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج جدول ۲۲۸ نفر دیداری، ۲۱۳ نفر شنیداری، ۵۴۴ نفر نوشتن/خواندن، ۳۲۶ نفر جنبشی و ۶۵۰ نفر دارای سبک یادگیری چندگانه هستند. با توجه به نتایج سبک چندگانه بیشترین تعداد و سبک شنیداری کمتر میزان را به خود اختصاص داده است.

برای بررسی سؤال دوم، نخست مجموع فراوانی‌های به دست آمده برحسب هر مؤلفه در جدول (۵) تهیه شد و سپس داده‌های این جدول براساس روش آنتروپی شانون به صورت داده‌های بهنجار شده درآمد. پس از آن، براساس مرحله دوم این روش، مقدار بار اطلاعاتی داده‌ها به دست آمد و در انتها براساس مرحله سوم روش مذکور، ضریب اهمیت اطلاعات به دست آمده نیز تعیین شد تا بدین طریق مشخص شود که به طور کلی بیشترین میزان توجه و اهمیت به کدام سبک تعلق دارد. نتایج به تفکیک در جداول ۳، ۴، ۵ و ۶ آمده است.

جدول ۶: فراوانی سبک‌های یادگیری در عناصر برنامه درسی مطالعات اجتماعی سه پایه چهارم، پنجم و ششم ابتدایی

پایه	سبک‌های یادگیری	دیداری	شنیداری	خواندن/نوشتن	جنبشی	ترکیبی
چهارم	هدف	۳۰	۱۹	۹	۳۱	۶
	محتوا	۲۷۵	۸۸	۳۰	۱۲۵	۳۹
	روش	۱۱۲	۱۶	۴۸	۱۰۲	۲۷
	ارزشیابی	۲۲	۵۰	۷	۳۰	۱۲
پنجم	هدف	۱۷	۵۶	۵	۳۳	۰
	محتوا	۳۰۲	۹۹	۳۲	۵۴	۷۲
	روش	۹۵	۱۴۳	۴۸	۱۷۶	۱۲
	ارزشیابی	۲۴	۴۷	۷	۱۵	۸
ششم	هدف	۱۹	۳۷	۳۹	۸۹	۰
	محتوا	۲۶۴	۹۴	۵۲	۲۳۲	۵۰
	روش	۳۷	۱۳۵	۷۹	۱۱۱	۱۰
	ارزشیابی	۱۵	۲۲	۱۳	۱۸	۹

جدول ۶ فراوانی سبک‌های یادگیری در عناصر برنامه درسی مطالعات اجتماعی از جمله هدف، محتوا، روش و ارزشیابی در سه پایه چهارم، پنجم و ششم ابتدایی را به تفکیک نشان می‌دهد.

جدول ۷: داده‌های بهنجار شده حاصل از تحلیل مولفه‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی براساس سبک یادگیری وارک

سبک‌های یادگیری	دیداری	شنیداری	خواندن/نوشتن	جنبشی	ترکیبی	
چهارم	هدف	۰/۰۶۸	۰/۱۰۹	۰/۰۹۵	۰/۱۰۷	۰/۰۷۱
	محتوا	۰/۶۲۶	۰/۵۰۸	۰/۳۱۹	۰/۴۳۴	۰/۴۶۴
	روش	۰/۲۵۵	۰/۰۹۲	۰/۵۱۰	۰/۳۵۴	۰/۳۲۱
	ارزشیابی	۰/۰۵۰	۰/۲۸۹	۰/۰۷۴	۰/۱۰۴	۰/۱۴۲
پنجم	هدف	۰/۰۳۸	۰/۱۶۲	۰/۰۵۴	۰/۱۱۸	۰
	محتوا	۰/۶۸۹	۰/۲۸۶	۰/۳۴۷	۰/۱۹۴	۰/۷۸۲
	روش	۰/۲۱۶	۰/۴۱۴	۰/۵۲۱	۰/۶۳۳	۰/۱۳۰
	ارزشیابی	۰/۰۵۴	۰/۱۳۶	۰/۰۷۶	۰/۰۵۳	۰/۰۸۶
ششم	هدف	۰/۰۵۶	۰/۱۲۸	۰/۲۱۳	۰/۱۹۷	۰
	محتوا	۰/۷۸۸	۰/۳۲۶	۰/۲۸۴	۰/۵۱۵	۰/۷۲۴
	روش	۰/۱۱۰	۰/۴۶۸	۰/۴۳۱	۰/۲۴۶	۰/۱۴۴
	ارزشیابی	۰/۰۴۴	۰/۰۷۶	۰/۰۷۱	۰/۰۴	۰/۱۳۰

جدول ۷ داده‌های بهنجار شده (Pij) حاصل از تحلیل عناصر برنامه درسی مطالعات اجتماعی از جمله هدف، محتوا، روش و ارزشیابی در سه پایه چهارم، پنجم و ششم ابتدایی را به تفکیک نشان می‌دهد. پس از نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده

از فرمول مرحله دوم شانون، مقدار بار اطلاعاتی و ضرایب اهمیت هریک از سبک‌ها به دست آمده است. هر مقوله یا سبک که دارای بار اطلاعاتی بیشتری باشد، از اهمیت بیشتری برخوردار است.

جدول ۸: مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه سبک‌های یادگیری در عناصر برنامه درسی مطالعات اجتماعی سه پایه

سطوح	دیداری	شنیداری	خواندن/نوشتن	جنبشی	ترکیبی
چهارم	مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۶۰۱	۰/۷۱۴	۰/۶۹۵	۰/۷۰۲
	ضریب اهمیت Wj	۰/۱۸۰	۰/۲۱۴	۰/۲۰۸	۰/۲۱۰
	رتبه R	۵	۱	۳	۴
پنجم	مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۵۳۸	۰/۷۹۴	۰/۶۵۵	۰/۴۱۳
	ضریب اهمیت Wj	۰/۱۷۷	۰/۲۶۲	۰/۲۱۶	۰/۱۳۶
	رتبه R	۴	۱	۲	۳
ششم	مقدار بار اطلاعاتی Ej	۰/۴۵۱	۰/۷۲۶	۰/۷۶۳	۰/۴۸۱
	ضریب اهمیت Wj	۰/۱۴۷	۰/۲۳۷	۰/۲۴۹	۰/۱۵۷
	رتبه R	۵	۲	۱	۳

نتایج جدول ۸ مقدار بار اطلاعاتی، ضریب اهمیت و رتبه حاصل از سبک‌های یادگیری در عناصر برنامه درسی مطالعات اجتماعی سه پایه چهارم، پنجم و ششم ابتدایی را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج، در تحلیل برنامه درسی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) چهارم ابتدایی سبک شنیداری با ضریب اهمیت (۰/۲۱۴) رتبه اول و دیداری با ضریب اهمیت (۰/۱۸۰) دارای رتبه پنجم است. از سوی دیگر، در برنامه درسی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) پنجم ابتدایی سبک شنیداری با ضریب اهمیت (۰/۲۶۲) رتبه اول و سبک ترکیبی با ضریب اهمیت (۰/۱۳۶) دارای رتبه پنجم است و در نهایت در ششم ابتدایی سبک خواندن/نوشتن با ضریب اهمیت (۰/۲۴۹) رتبه اول و سبک دیداری با ضریب اهمیت (۰/۱۴۷) دارای رتبه پنجم است. سایر ضرایب و رتبه‌ها به تفکیک در جدول ۵ آمده است.

جدول ۹: مقایسه وضعیت سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان با سبک‌های یادگیری در برنامه درسی قصدشده مطالعات اجتماعی

رتبه سبک‌های یادگیری در برنامه درسی						وضعیت سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان		سبک‌ها
مطالعات اجتماعی						رتبه	درصد	
ششم		پنجم		چهارم				
رتبه	ضریب اهمیت	رتبه	ضریب اهمیت	رتبه	ضریب اهمیت	رتبه	درصد	
۵	۰/۱۴۷	۴	۰/۱۷۷	۵	۰/۱۸۰	۴	۰/۱۲	دیداری
۲	۰/۲۳۷	۱	۰/۲۶۲	۱	۰/۲۱۴	۵	۰/۱۱	شنیداری
۱	۰/۲۴۹	۲	۰/۲۱۶	۳	۰/۲۰۸	۲	۰/۲۸	نوشتن/خواندن
۳	۰/۲۰۸	۳	۰/۲۰۷	۴	۰/۱۸۶	۳	۰/۱۶	جنبشی
۴	۰/۱۵۷	۵	۰/۱۳۶	۲	۰/۲۱۰	۱	۰/۳۳	ترکیبی

جدول ۹ به مقایسه وضعیت سبک‌های یادگیری در دانش‌آموزان و برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی می‌پردازد. براین اساس در وضعیت سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان به ترتیب سبک ترکیبی در رتبه یک (۰/۳۳) و سبک شنیداری در رتبه پنجم (۰/۱۱) قرار دارد؛ این در حالی است که رتبه سبک‌های یادگیری در برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه چهارم، سبک شنیداری رتبه اول (۰/۲۱۴) و سبک دیداری در رتبه پنجم (۰/۱۸۰) قرار دارد. در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پنجم ابتدایی سبک شنیداری رتبه اول (۰/۲۶۲) و سبک ترکیبی در رتبه پنجم (۰/۱۳۶) و در نهایت در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم سبک نوشتن/خواندن رتبه اول (۰/۲۴۹) و سبک دیداری رتبه پنجم (۰/۱۴۷) را دارد. نمودار ۱ نیز انی موضوع را تأیید می‌کند.

نمودار ۱: بیشترین و کمترین ضریب اهمیت سبک‌های یادگیری

بحث و نتیجه‌گیری

برای شناسایی سبک‌های یادگیری از روش تحلیل خوشه‌ای استفاده شد. نتایج حاکی از آن است که به‌طور کلی سبک چندگانه بیشترین تعداد و سبک شنیداری کمتر میزان را به خود اختصاص داده است. در تبیین یافته‌ها باید گفت سبک غالب یادگیری در بین دانش‌آموزان سبک چندگانه (ترکیبی) است؛ بدین معنی که دانش‌آموزان در یادگیری خود به‌طور همزمان از چندین سبک بهره می‌گیرند. نتایج حاصل با نتایج کوک و همکاران (۲۰۱۱)، جیمز و همکاران (۲۰۱۱)، مورفی و همکاران (۲۰۰۴)، ال-تانتوی (۲۰۰۹) همسوست، مبنی بر اینکه اغلب دانشجویان و دانش‌آموزان از سبک یادگیری چندوجهی استفاده می‌کنند. براساس دیدگاه سلاتر، لوجیان و دی-کارلو (۲۰۰۷)، ترجیحات چندوجهی برای یادگیری به‌دلیل استفاده آنها از تمامی حس‌ها در حین یادگیری است.

از سوی دیگر نتایج نشان داد که در برنامه درسی مطالعات اجتماعی (هدف، محتوا، روش و ارزشیابی) چهارم و پنجم ابتدایی سبک شنیداری و در ششم ابتدایی سبک خواندن/نوشتن در رتبه اول قرار دارد. به عبارتی می‌توان گفت برنامه درسی چهارم و پنجم ابتدایی بیشتر مبتنی بر سبک شنیداری و ششم ابتدایی بیشتر مبتنی بر سبک خواندن/نوشتن است. در تبیین یافته‌ها باید گفت در بین دانش‌آموزان برخی از طریق دیدن و ارائه نمایشی اطلاعات بهتر یاد می‌گیرند، تعدادی

از طریق گوش دادن و آموزش شفاهی بهتر یاد می‌گیرند؛ برخی از طریق نکته‌برداری و خواندن متون نوشتاری یا چاپی و تعدادی از طریق انجام نمونه‌های عملی، تجربی و دستکاری اشیاء فیزیکی بهتر یاد می‌گیرند و تعدادی از ترکیبی از این موارد استفاده می‌کنند. نتایج حاصل از این تحقیق حاکی از آن است که سبک ارجح در برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی چهارم و پنجم ابتدایی سبک شنیداری است. به عبارتی برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی چهارم و پنجم ابتدایی بیشتر از طریق گوش دادن و آموزش شفاهی همچون شنیدن و توضیح کلامی است. نتایج حاصل تا حدودی با نتایج محمدزاده قصر و همکاران (۱۳۹۲)؛ نوژات (۲۰۱۱) و لوجان و دی کارلو (۲۰۰۶) همسوست، مبنی بر اینکه سبک غالب، شنیداری است؛ این در حالی است که نتایج نشان داد سبک ارجح در برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی سبک خواندن/نوشتن است. به عبارتی در برنامه‌دستی مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی بیشتر نکته‌برداری و خواندن متون نوشتاری یا چاپی مطرح است. نتایج حاصل تا حدودی با نتایج آزادمنش و همکاران (۱۳۹۲)؛ رمضانپور و همکاران (۱۳۹۴) و یزدی (۱۳۸۸) همسوست، مبنی بر اینکه سبک غالب خواندنی-نوشتنی است؛ اما با نتایج قادری‌دوست و دانای‌طوسی (۱۳۸۹) همسو نیست که گفته‌اند در ساختار کتاب‌های درسی زبان فارسی به مهارت نوشتن کم توجه شده و از آموزش مهارت‌های سخن گفتن و گوش دادن غفلت شده است. شاید این ناهمسوئی به دلیل ناهمسانی نوع برنامه‌های و کتاب‌های درسی باشد؛ زیرا نتایج تحقیقات نشان می‌دهد بین سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان در دروس مختلف تفاوت وجود دارد، از جمله نتایج تحقیقات کلب، ۲۰۰۱؛ فیلبین، ۱۹۹۵؛ به نقل از میناکاری، ۱۳۸۵؛ حسینی‌لرگانی (۱۳۷۷)؛ رحمانی شمس (۱۳۷۹) و صفری و بذرافشان (۱۳۸۸) نشان از وجود متفاوت بودن سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان در دروس مختلف دارند.

و در نهایت اینکه نتایج بررسی‌ها حاکی از آن است که سبک ارجح در دانش‌آموزان بیشتر براساس سبک ترکیبی است؛ این در حالی است که بررسی برنامه‌های موجود مطالعات اجتماعی و تحلیل آنها نشان‌دهنده آن است که در برنامه‌های درسی قصدشده مطالعات اجتماعی بیشتر سبک شنیداری و نوشتن/خواندن غالب است. بنابراین براساس نتایج، برنامه‌های درسی با سبک ارجح دانش‌آموزان همسو نیست که این مسئله می‌تواند مشکلاتی را برای دانش‌آموزان و نظام آموزشی به همراه داشته باشد.

برنامه‌های درسی باید به گونه‌ای طراحی شوند که پاسخ‌گوی نیاز فعلی دانش‌آموزان باشند. بدین معنی که زمانی که روش‌های تدریس در نظام آموزشی به گونه‌ای است که بر یادگیری شنیداری تأکید دارد، روش‌های ارزشیابی از دانش‌آموزان نیز به گونه‌ای نباشد که بر عمل و تجربه تأکید داشته باشد. آنچه به نظر می‌رسد، نوعی ناهمخوانی در طراحی عناصر اصلی برنامه‌های درسی وجود دارد. بنابر نظر کلاین در قلمرو طراحی برنامه‌دستی، چنانچه نوعی ناهمخوانی بین عناصر برنامه‌دستی وجود داشته باشد، برنامه‌دستی در اجرا با ناهماهنگی و آشفتگی روبه‌رو می‌شود (غنائی، محمدزاده قصر، پاک مهر و حجار، ۱۳۹۳). امروزه یکی از حیطه‌های اصلی و چالش‌برانگیز در برنامه‌دستی دوره ابتدایی، موضوعات درسی و نحوه آموزش دادن آنها به دانش‌آموزان است (حسینی، عنایتی نوین‌فر و سراجی، ۱۳۹۵) که این مسئله با شناخت بهتر سبک‌های یادگیری در برنامه‌های درسی و هماهنگ کردن این سبک‌ها (سبک‌های یادگیری در برنامه‌های درسی) با توانایی‌ها و سبک‌های یادگیری دانش‌آموزان بهبودپذیر است. از آنجا که برنامه‌های

درسی در نیل به نیازها و مطالبات دانش‌آموزان تدوین می‌شوند (صالحی‌عمران، چهارباشلو و سهیلا، ۱۳۸۹)، بنابراین از راه‌های کمک به موفقیت و مطالبات دانش‌آموزان، از یک طرف آگاهی برنامه‌ریزان، متخصصان و معلمان از انواع سبک‌های یادگیری و ارجحیت این سبک‌ها در برنامه‌های درسی مدارس است و از طرف دیگر، معلمان باید با آگاهی- یافتن از ارجحیت سبک‌ها در برنامه‌های موجود اقدامات و زمینه‌های لازم را برای یادگیری بهتر و اثربخش‌تر در دانش‌آموزان فراهم سازند.

محدودیت‌های تحقیق

در پایان باید گفت این پژوهش مانند سایر پژوهش‌ها، با محدودیت‌هایی روبه‌رو بوده است. یافته‌های این پژوهش محدود به تحلیل برنامه‌های درسی مطالعات اجتماعی پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی است که در تعمیم یافته‌ها به سایر برنامه‌ها و پایه‌ها با محدودیت مواجه است؛ هم‌چنین امکان‌نداشتن کنترل متغیرهای مداخله‌کننده از قبیل شرایط محیطی، اقتصادی و هوش کلی آزمون‌شوندگان.

پیشنهادها: پیشنهاد می‌شود تحقیقی با همین عنوان و همین روش درباره سایر برنامه‌های درسی در مقاطع مختلف انجام گیرد. با عنایت به یافته‌های حاصل از این پژوهش و از آنجا که در برنامه درسی مطالعات اجتماعی در پایه چهارم و پنجم ابتدایی سبک شنیداری و در پایه ششم ابتدایی سبک خواندن/نوشتن ارجح است، سبک رایج دانش‌آموزان سبک یادگیری چندگانه است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود برنامه‌های درسی، با سبک‌های رایج دانش‌آموزان هماهنگ باشد تا یادگیری مؤثرتر و عمیق‌تری شکل گیرد و پیش برود.

منابع

آزادمنش، یاسین؛ عظیمیان، جلیل؛ ضیغمی، رضا و جهانی‌هاشمی، حسن. (۱۳۹۲). بررسی همبستگی سبک‌های یادگیری با برخی ویژگی‌های دانشجویان پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی قزوین با استفاده از الگوی وارک.

فصل‌نامه آموزش پرستاری. ۲ (۱)، ۲۷-۳۵.

حاجیانی، ابراهیم؛ امیری، سیدرضا و محمدظاهری، محمدظاهری. (۱۳۹۵). تحلیل محتوای مقایسه‌ای کتاب درسی مطالعات اجتماعی پایه هفتم دوره متوسطه اول (۱۳۹۳) و کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی پایه اول راهنمایی تحصیلی سابق (۱۳۹۰) از منظر هویت ملی. **فصل‌نامه پژوهش‌های کیفی در برنامه‌ریزی درسی**، ۱(۲)، ۱۶۵-۱۴۵.

حسینی لرگانی، مریم. (۱۳۷۷). **مقایسه بین سبک‌های یادگیری دانشجویان سه رشته پزشکی، فنی-مهندسی و علوم انسانی**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبایی.

خادمی، محسن؛ محمدی، مهدی؛ ناصری‌جهرمی، رضا و منصوری، سیروس. (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی ششم ابتدایی برحسب مؤلفه‌های مهارت‌های اجتماعی. **فصل‌نامه علمی- پژوهشی تعلیم و تربیت**. ۳۲ (۲)، ۱۳۰-۱۱۳.

خسروی، مهوش؛ مصلح امیردهی، هادی و زمانی، بی‌بی عشرت. (۱۳۹۴). تحلیل محتوای کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی براساس مؤلفه هوش‌های چندگانه گاردنر و میزان فعال بودن. **فصل‌نامه آموزش پژوهی**، ۱(۳)، ۵۶-۳۶.

رحمانی شمس، حسن. (۱۳۷۹). **مقایسه تیپ‌های شخصیتی و سبک یادگیری در چهار رشته پزشکی، فنی مهندسی، هنر و علوم انسانی و دانشجویان زن و مرد**. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

رمضانپور، انسیه؛ بختیاری، ابوالفضل؛ شیخی کیاسری، سمیه و فرهادی، فرهاد. (۱۳۹۴). رابطه سبک یادگیری و سبک تفکر دانشجویان دانشکده‌های فنی - مهندسی و روان‌شناس - علوم تربیتی دانشگاه تهران. **فصل‌نامه انجمن آموزش عالی ایران**، ۷(۲)، ۱۹۳-۲۱۹.

سلطانی، اصغر. (۱۳۹۶). از فنی‌گرایی تا استعاره؛ تقلیل مفهومی، پیچیدگی و کثرت در نظریه برنامه درسی. **فصل‌نامه رویکردهای نوین آموزشی**، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان، ۲۶(۱۲)؛ ۳۰-۱.

سلیمی، محمد؛ صادقی فر، جمیل؛ پیمان، هادی؛ شمس، لیدا؛ جندقیان، مریم؛ خسروی، افرا؛ خواجوی خان، جواهر و عباسی، محمد. (۱۳۹۱). بررسی سبک‌های یادگیری VARK در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان. **مجله تحقیقات نظام سلامت**، ۸(۷) ۱۲۱۶-۱۲۲۴.

سیف، علی اکبر. (۱۳۹۶). **روان‌شناسی پرورشی نوین: روان‌شناسی یادگیری و آموزش**. تهران: نشر دوران.

صافی، احمد. (۱۳۸۵). **آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی تحصیلی و متوسطه**. تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

صالحی‌عمران، ابراهیم؛ چهارباشلو، حسین و سهیلا، هاشمی. (۱۳۸۹). بررسی مقایسه‌ای مؤلفه‌های فرهنگ کار در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و روش تدریس مربیان، **دوماهنامه دانشور رفتار، تربیت و اجتماع دانشگاه شاهد**، پایانی ۴۲، ۱۷۳-۱۹۴.

صفری، یحیی و بذرافشان، آذر. (۱۳۸۸). بررسی رابطه سبک‌های یادگیری با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه در درس زبان انگلیسی شهر شیراز. **رهیافتی نو در مدیریت آموزشی**، ۲(۴)، ۱۷-۳۰.

عبدی، علی و بابایی، بهاره. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و علوم تجربی دوره راهنمایی براساس مؤلفه‌های هوش هیجانی. **پژوهش‌های برنامه درسی**، ۳(۲)، ۱-۳۱.

علائی، پروانه؛ فتحی‌آذر، اسکندر و عبداللهی‌عدلی‌انصار، وحیده. (۱۳۹۲). پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه تبریز براساس نگرش تفکر انتقادی و شیوه‌های شناختی یادگیری. **فصل‌نامه رویکردهای نوین آموزشی**، ۸(۱)، ۸۹-۱۰۴.

قادری دوست، الهام و دانای‌طوسی، مریم. (۱۳۹۵). مطالعه اهداف و مؤلفه‌های آموزش مهارت‌های زبانی (خواندن، نوشتن، گوش دادن و سخن گفتن) در برنامه درسی زبان فارسی دوره متوسطه ایران. **نوآوری‌های آموزشی**، شماره ۳۵، ۶۵-۲۳.

قنبری، مهدی؛ شهبازی، اصغر و کاظمی‌مجد، زهرا. (۱۳۹۵). تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پنجم دبستان از لحاظ میزان توجه به مهارت‌های زبانی. **فصل‌نامه پویا در آموزش علوم تربیتی و مشاوره**، شماره ۳، ۴۶-۳۱.

محمدزاده قصر، اعظم؛ ابراهیمی کوشک مهدی، سمیه، بهمن‌آبادی، سمیه، رحمانی، داود و اسدی، رضا. (۱۳۹۴). شناسایی سبک‌های یادگیری کارکنان دانشگاه علوم پزشکی مشهد به‌منظور تطابق با محتوای الکترونیکی آموزش‌های ضمن خدمت. *مجله دانشگاهی یادگیری الکترونیکی*. ۴(۱)، ۱۱-۲۹.

محمدی، یحیی؛ کیخا، علیرضا و علیپور مقدم، خدیجه. (۱۳۹۵). طراحی برنامه درسی متعادل با رویکرد برنامه‌ریزی درسی فطری و معنوی. *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، ۳۲، ۱۳۵-۱۰۹.

میناکاری، محمود. (۱۳۸۵). بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی ایزالم ۹۱ و مقایسه سبک‌های یادگیری شناختی در دانشجویان. *مجله روان‌شناسی معاصر*. ۱۱(۱)، ۳۹-۲۹.

هاشمی، سهیلا و چمنی، ویدا. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی تحصیلی براساس مولفه‌های هوش هیجانی الگوی توانایی محور مایر و سالووی. *نوآوری‌های آموزشی*؛ ۴۵، ۹۹-۱۲۴.

یارمحمدیان، محمدحسین. (۱۳۸۹). *اصول برنامه‌ریزی درسی: ماهیت برنامه‌ریزی درسی-مبانی فلسفی، روان-شناختی و جامعه‌شناختی برنامه*. تهران: یادواره کتاب.

یزدی، سیده منور. (۱۳۸۸). بررسی و مقایسه شیوه‌ها و سبک‌های یادگیری دانشجویان دانشکده‌های مختلف دانشگاه الزهرا (راهکاری به‌منظور شناسایی مسیر حرفه‌ای). *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۵(۲).

Coffield, F., Moseley, D., Hall, E., & Ecclestone K. (2004). *Learning styles and pedagogy in post-16 learning: A systematic and critical review*. London, UK: Learning Skills and Research Centre.

Dobson, J. L. (2010). A comparison between learning style preferences and sex, status, and course performance. *Adv Physiol Educ*. 34(4), 197-204.

El-Tantawi, M. M. (2009). Factors affecting postgraduate dental students' performance in a biostatistics and research design course. *J Dent Educ*. 73(5), 614-623.

Fang, A. L. (2002). Utilization of learning styles in dental curriculum development. *N Y State Dent J*. 68(8), 34-48.

Fleming, ND. (2014). *Teaching and learning styles: VARK strategies*. Christchurch, New Zealand: N.D. Fleming, 78-85.

James, S., D'Amore A., Thomas T. (2011). Learning preferences of first year nursing and midwifery students: Utilizing VARK. *Nurse Educ Today*. 31(4), 417-423

Kang, Sh. (1999). *Learning styles: Implication for ESL/EFL instruction*, [Online]. Available: [http://www.37\(4\), 6](http://www.37(4), 6).

Koch, J., Salamonson, Y., Rolley, J. X & Davidson, P. M. (2011). Learning preference as a predictor of academic performance in first year accelerated graduate entry nursing students: A prospective follow-up study. *Nurse Educ Today*. 31(6), 611-621.

Kolb, D. A. (2001). *Experiential learning*. www. Learning frame experience. com.

Lovelace, M. K. (2002). *A meta-analysis of experimental research studies based on the Dunn and Dunn Learning Style Model*. Doctoral Dissertation, St. John's University, 63 (6), 3-10.

- Lujan, H. L. & DiCarlo, S. E. (2006). First-year medical students prefer multiple learning styles. *Adv Physiol Educ. Mar.* 30(1), 6-13.
- Murphy, R. J., Gray, S. A., Straja, S. R & Bogert, MC. (2004). Student learning preferences and teaching implications. *J Dent Educ.* 68(8), 859-866.
- Murray, C.A. (1980). *The comparison of learning styles between low and high reading achievement subjects in the middle school*. Doctoral Dissertation, St. John's University, 41(03), 1005A.
- Nuzhat, A. (2011). Learning style preferences of medical students: A single-institute experience from Saudi Arabia. *International Journal of Medical Education.* 2, 70-73.
- Peirce, W. (2002). *Understanding unnesss difficulties in reasoning, part two, the perspective from research in learning styles and cognitive styles*. Largo, MD Prince George's Community College.
- Philip, M. N & Mahallad, M. (2017). Evidence-based higher education—is the learning styles ‘myth’ important? *Journal of Frontiers in Psychology, Front Psychol.* 8(12), 444-453.
- Settle, J. M. (1989) *Learning styles- modality strength instruction for low-achieving first-grad students*. Unpublished doctoral dissertation, Central Missouri State University.
- Slater, J. A., Lujan, H. L & DiCarlo, S. E. (2007). Does gender influence learning style preferences of first-year medical students? *Adv Physiol Educ.* 31(4), 336-442.
- Spires, R. D. (1983). *The effect of teacher in-service about learning styles on students`mathematics and reading achievement*. Doctoral Dissertation, Bowling Green State University.
- Sree Nidhi, S. K & Tay, CH. (2017). Styles of learning based on the research of fernald, Keller, Orton, Gillingham, Stillman, Montessori and Neil D Fleming. *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field.* 3, (4), 2455-2472.
- Willingham, D. T., Hughes, E. M & Dobolyi, D. G. (2015). The scientific status of learning styles theories. *Teach Psychol.* 42(3), 266–271.